

ЛЕКСИКОЛОГИЯ. ЕКСИКОЛОГИЯНЫҢ НЫСАНЫ МЕН САЛАЛАРЫ

Пердебаева Севара Қуаныш қызы

Шыршық мемлекеттік педагогика университеті
Қазақ тілі және әдебиет бағытының 2-курс студенті

Анарбекова Гульжан Азизбековна

Ғылыми жетекшісі:
Шыршық мемлекеттік педагогика университеті мұғалімі

АННОТАЦИЯ

Мақалада лексикология, лексикологияның нені қарастыруы, жалпы және жеке лексикология жайында, сонымен қатар сипаттама және тарихи лексикологияның маңыздылығы неде туралы, лексикологияның негізгі салалары мен салыстырмалы және салғастырмалы лексикологияның ерекшеліктері жайлы мәліметтер ұсынылады.

Кілт сөздер: лексикология, жалпы, жеке, тарихи, салыстырмалы, салғастырмалы, негізгі салалары, сипаттама.

LEXICOLOGY. FORM AND BRANCHES OF LEXICOLOGY

ABSTRACT

The article presents information about lexicology, what lexicology considers general and individual lexicology, as well, as the importance of descriptive and historical lexicology, the main areas of lexicology and features of comparative and comparative lexicology.

Keywords: lexicology, general, individual, historical, comparative, main areas, description.

Тілдегі сөздердің тұтас жиынтығын тіл ғылымда лексика немесе сөздік құрам деп атайды. Сөздердің мағынасын, оның жалпы лексикалық жүйедегі алатын орны, шығу төркінін, қолдану қабілетін, күнделікті қарым-қатынастағы көрінісін, түрлі стильдік мәні мен сипатын тексеретін ғылым-лексикология деп аталады. Лексикология термині грек тілінің *lexikos*, сөз, сөздік, *logos*, ілім деген мағынаны аңғартады. Бір сөзбен айтқанда, лексикология тіліміздегі сөздердің құрамын қарастырады. Сөздік құрам дегенде лексикалық единицалар, яғни сөз және фразалар түсініледі. Лексикологияның негізгі объектісі-сөз. Сөз тілдің

лексикалық единицасы деп аталады. Тілдің лексикалық единицасы сөздің қыр сыры өте көп. Сөз атаулы тіл-тілдің бәрінде бар. Рас, бір тілдің лексикасы аса дамыған, бай болуы, екінші бір тілдің, лексикасы кедейлеу болуы мүмкін. Бір тілде бар ұғым, сөз екінші тілдерде болмауы мүмкін. Мәселен, қазақ тілі-бірыңғай, дамыған әдеби тіл. Соның өзінде қазақ тілінде сөйлеушілердің бәрі бірі білетін сөзді екінші біле бермеуі мүмкін. Күріш, балық шаруашылығымен айналысатындар, бақша өсіретін дер т.б. лексикасымен ондай шаруашылықтар мен айналыспайтын жердегілердің сөздік қоры арасында, сөз жоқ айырма болады Пәлен тілде пәлен сөз бар деп ешкім де, ешбір ғылымда нақты айта алмайды. Бір тілдің лексикасы деген терминмен бір адамның, қайраткердің сөз қоры дегендер бір нәрсе емес. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясын өзіндік зерттеу объектісіне, зерттеудің әдіс-тәсілдеріне қарай және теориялық ұғымдардың жүйелеуіне қарай негізінен екі үлкен салаға: жалпы лексикология және жеке лексикология болып бөлінеді. Жалпы лексикология тілдегі сөздердің негізгі мағыналарын, жалпы лексикологияның ұғымдарын, заңдылықтарын және олардың теорияларының байып-дамуларын зерттейді. Жеке лексикология жалпы теориялық қағидаларына негізделеді де нақты бір тілдің лексикасын зерттейді. Біз жоғарыда қазақ тілі лексикологиясын өзінің даму тарихы болады дедік, біз оны екі салаға бөліп қараймыз 1.Тарихи лексикология. 2.Сипаттама лексикология. Тарихи лексикологияда тілдің сөздік құрамы, шығуы замандар бойында қалыптасуы, дамуы, лексикасын құрастырушы арналар тарихи тұлғалармен зерттеледі Тарихи лексикологияның күрделі саласы-этимология.1. Халықтық этимология.2. Ғылыми этимология.

Этимология сөздердің шығу төркінін зерттеп, олардың ең алғаш қандай болғанын айтады. Этимология гректің *etymon*-шындық деген сөзінен алынған термин. Этимология-морфемалардың, жеке сөздердің шығу тегін, бастапқы мағынасын, ол мағынаның өзгеру, даму жайын зерттейтін ілім. Этимология тіл тарихын жете білу үшін маңызы зор. Өйткені тіл тарихи сол тілді қолданушы халық тарихымен тығыз байланыста болып келеді.

Халық этимологиясы кейде кездейсоқ ұқсастықтар мен байланыстарға, жақындықтарға да негізделеді. Соның нәтижесінде сөз жаңа мағыналы басқа бір сөзге де ұқсап кетуі мүмкін. Сипаттама лексикология қазақ тілі лексикасындағы бүгінгі күнгі жалпы мағынасының құрамы лексикасын құрастырушы арналар мен қат-қабаттар, сөздердің активті және пассивті топтары, сөздік құрамның даму жолдары, лексиканың стилистикалық жақтан қарастырылуы, сөз мағыналарының топтастырылуы сияқты мәселелерді қарастырады.

Қазіргі қазақ тілі лексикологиясының мынадай зерттеу салалары бар: салыстырмалы және салғастырмалы лексикология. Түркі тілдеріндегі

сөздерді бірімен салыстыруды салыстырмалы лексикология деп аталады,яғни өзара туыс тілдердің лексикалық ерекшеліктеріне негізделеді Салғастырмалы лексикология өзара туыс емес тілдердің лексикалық ерекшеліктеріне салыстырады. М:колбаса-калбаса,стакан-ыстакан.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ: (REFERENCES)

- 1.Д.Дуйсабаева.Қазіргі қазақ әдеби тілі.Ташкент 2020.
- 2.К.Аханов.Тіл білімі негіздері.Алматы 1973
- 3.М.Малбақов.Бір тілді түсіндірме сөздіктің құрылымдық негіздері. Алматы.2002.